

چندین کتابخانه تخصصی شاخص از جمله «پژوهشکده اطلاعات و مدارک علمی ایران»، «مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی»، «کتابخانه پژوهشگاه صنعت نفت ایران»، «مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی»، «کتابخانه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی»، «کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه» و «مرکز اسناد و مدارک فنی سازمان برنامه و بودجه» و جز آن فعالیت‌های قابل توجهی را در حوزه اطلاع‌رسانی علمی - فنی به صورت استاندارد آن روز معمول داشتند.

بازسازی و بهسازی تعدادی از کتابخانه‌های تخصصی در این دوره را نباید از نظر دور داشت. توجه به مجموعه‌سازی تخصصی و فراهم کردن امکانات پاسخ‌گویی به مراجعه‌کنندگان متخصص، تقویت و ساماندهی مراجع و منابع موجود، مبادله اطلاعات داخلی و خارجی و به‌کارگیری نیروی انسانی متخصص در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از اقدامات قابل ملاحظه و تأثیرگذار بر تغییر و تحول ساختار کتابخانه‌های تخصصی دهه اول انقلاب بود.

برگزاری نخستین «سمینار بررسی نقش اطلاع‌رسانی در تحقیق و توسعه» در روزهای ۱۸ و ۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۷۲ در تهران با همکاری کتابخانه‌های تخصصی هفت مرکز و نهاد علمی - پژوهشی زیر عنوان «کمیته همکاری‌های اطلاع‌رسانی» و در پی آن افتتاح «نخستین نمایشگاه اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات» در جوار نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در همان تاریخ با مدیریت جهادگران جهادسازندگی از جمله تأثیرگذارترین جریان‌ها در زمینه تحولات کتابخانه‌های تخصصی در ایران پس از دفاع مقدس به‌شمار می‌روند.

در دهه ۱۳۷۰ راه‌اندازی، تقویت و توجه به کتابخانه‌های تخصصی با بهره‌گیری از امکانات رایانه‌ای (اعم از نرم‌افزار و سخت‌افزار) در کتابخانه‌ها و همچنین سپردن مدیریت برخی از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی و حضور این متخصصان در شوراها و کمیسیون‌های وزارت فرهنگ و آموزش عالی آن روز و در پی آن در اواخر دهه ۱۳۸۰ مطرح شدن «طرح تکفا» با مسئولیت «شورای عالی اطلاع‌رسانی» زیر نظر رئیس جمهوری، تأثیرات غیرقابل انکاری را در بسط و توسعه خدمات کتابخانه‌های تخصصی بر جای گذاشتند، زیرا این کتابخانه‌ها بسترهای مناسب اجرایی بخش قابل توجهی از فعالیت‌های تحقیق و توسعه مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات

نکاتی چند درباره کتابخانه‌های تخصصی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران

■ سید کاظم حافظیان رضوی^۱

کتابدار و معاون مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران

آنچه در تعریف کتابخانه تخصصی در متون آمده است، ناظر بر نوع وابستگی محتوایی و خدماتی این نوع کتابخانه‌هاست. عنوان‌هایی چون کتابخانه اختصاصی، کتابخانه پژوهشی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی، مرکز مطالعات و مدارک علمی و کتابخانه تخصصی تحقیقاتی، از جمله نام‌هایی است که در ایران برای نامگذاری کتابخانه‌های تخصصی استفاده شده است. کتابخانه‌های شرکت‌های صنعتی، کتابخانه‌های دولتی و سازمان‌های وابسته، کتابخانه‌های انجمن‌های حرفه‌ای (مانند کانون وکلا)، کتابخانه‌های مؤسسات تحقیقاتی، پژوهشگاه‌ها، بانک‌ها و مهندسان مشاور و جز آن از جمله کتابخانه‌های تخصصی محسوب می‌شوند.

در ایران، پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به‌ویژه در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و تجربه‌ها و دستاوردها و در مقابل تحریم‌ها و مشکلات ناشی از آن، شعار خودکفایی در زمینه‌های مختلف، عامل توجه به گردآوری و سازماندهی اطلاعات تخصصی به‌منظور بهره‌گیری در پژوهش‌ها و تحقیقات شد. اکثر مدیران و کتابداران و اطلاع‌رسانان در تبلیغات و نوشته‌ها و توجیحات خود به این نکته، که داشتن اطلاعات علمی ضرورت تحقیق، و تحقیق عامل توسعه است، تأکید و عنایت داشتند، تا جایی که داشتن برنامه‌هایی با عنوان «آر اند دی»^۲ به «آی. آر اند دی»^۳ که سرنام «آی»^۴ به‌عنوان اینفرمیشن^۵ (اطلاعات)، مطرح و در ادبیات پژوهش مدنظر قرار گرفت.

اکثر مدیران و کتابداران و اطلاع‌رسانان در تبلیغات و نوشته‌ها و توجیحات خود به این نکته، که داشتن اطلاعات علمی ضرورت تحقیق، و تحقیق عامل توسعه است، تأکید و عنایت داشتند



و اطلاع‌رسانی بودند.

تأسیس کتابخانه علوم منطقه‌ای در شیراز و فعالیت‌های آن در منطقه کمک قابل توجهی را به معطوف شدن برنامه‌های جامع بهره‌گیری و توسعه کتابخانه‌های تخصصی کرد.

امروز در صورتی که به آمارهای سه دهه گذشته مراجعه شود و کتابخانه‌های تخصصی از نظر کمی و کیفی مورد بررسی قرار گیرند، یقیناً کارنامه رو به رشدی را نشان خواهند داد.

اگرچه همه آنچه حاصل شده است نباید ما را قانع کند. بدون شک می‌توان مدعی شد، آنچه در سه دهه پس از

انقلاب اسلامی در مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی از نظر کتابخانه‌های تخصصی - چه از نظر کمی مجموعه‌های منابع

کاغذی و الکترونیکی، چه از نظر راه‌اندازی امکانات مجازی - به‌وقوع پیوسته است، براساس نیاز پژوهشگران بوده و با

اهتمام دانش‌پژوهان و دانشگاهیان در فرصت‌هایی که پیش آمده به اجرا درآمده است. راهنمای کتابخانه‌های تخصصی و

دانشگاهی ایران که در سال ۱۳۸۲ منتشر شد، تعداد اینگونه کتابخانه‌ها را، اعم از دولتی، نیمه‌دولتی و خصوصی، ۷۴۲

واحد اعلام کرده است.

حضور فناوری‌های اطلاعات و اطلاع‌رسانی - به‌ویژه

امکانات اینترنتی - گاهی به دلیل فقدان شناخت درست برخی از مدیران پژوهشی کشور می‌رفت که به محدودساختن یا

تعطیل کتابخانه‌های تخصصی بینجامد که خوشبختانه با

تمهیدات و توجیهات کتابداران و اطلاع‌رسانان جلوی اینگونه برداشته‌های غلط گرفته شد و کتابخانه‌های تخصصی مسیر

رشد و بالندگی خود را ادامه دادند. این بحران در سال‌های آخر دهه هفتاد و اوایل دهه هشتاد بسیار ملموس بود و گاهی

از زبان برخی از مسئولان شنیده می‌شد که «اینترنت ما را بس» که بدون شک تصور و درک غلطی بود از این امکان بزرگ ولی ناکافی در کتابخانه‌ها.

برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در طول

سال‌های پس از انقلاب اسلامی و تأثیرات آن را در افزایش مجموعه‌های منابع اطلاعاتی کتابخانه‌های تخصصی نباید

از نظر دور داشت، زیرا با همه مشکلات و کاستی‌ها، موجه بود که هر ساله تعداد قابل توجهی از آثار بین‌المللی را به

کتابخانه‌ها، به‌ویژه کتابخانه‌های تخصصی، سرازیر می‌کرد. فقدان برنامه جامع به‌منظور توسعه کتابخانه‌های

تخصصی در ایران بدون شک سرعت تحولاتی را که بیشتر قائم به فرد بوده است، کند کرده و در کتابخانه‌هایی

که از نعمت وجود اینگونه افراد محروم بوده‌اند، در حد صفر

نگه‌داشته است. انتشار کتاب‌های پیاده‌سازی استاندارد ایزو ۹۰۰۰ در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از سوی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی در سال ۱۳۷۵ و استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران از سوی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۱ گام درستی بود که باید از آن استقبال می‌شد.

در آستانه آغاز دهه چهارم حیات نظام جمهوری اسلامی ایران، امیدواریم کتابخانه‌های تخصصی ضمن بهره‌مندی از پشتیبانی مدیران علمی و پژوهشی کشور روزبه‌روز با به‌کارگیری نیروی انسانی متخصص در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی - از مقطع کارشناسی تا دکتری - و سپردن مدیریت این کتابخانه‌ها به فارغ‌التحصیلان با تجربه این رشته دانشگاهی که خوشبختانه تعداد آنها نیز به‌قدر کافی در کشور موجود است، راه تحول و توسعه کتابخانه‌های تخصصی در کشور را به‌منظور دستیابی به اهداف برنامه‌های توسعه کشور و چشم‌انداز ۱۴۰۴ (۲۰ ساله) هموار سازند.

پی‌نوشت‌ها:

1. khafezian@gmail.com
2. R&D
3. IR&D
4. I
5. Information

فقدان برنامه جامع
به‌منظور توسعه

کتابخانه‌های تخصصی
در ایران بدون شک سرعت
تحولاتی را که بیشتر قائم
به فرد بوده است، کند

کرده و در کتابخانه‌هایی
که از نعمت وجود اینگونه
افراد محروم بوده‌اند، در
حد صفر نگاه‌داشته است